

Тетяна Назаренко — доктор педагогічних наук, доктор філософії за Болонською системою (Ph.D), старший науковий співробітник, завідувачка відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: методика навчання географії та економіки в школі, методика географії на профільному рівні навчання, методи та форми навчання географії та економіки, підручникотворення. Має наукову школу. Автор підручників та методичних посібників, наукових статей. Член редколегії журналу «Географія та економіка в рідній школі» видавництва «Педагогічна преса» (Київ) та журналу «Географія» видавництва «Основа» (Харків). Член предметної комісії з надання грифів при Міністерстві освіти і науки України. Вчений секретар спеціалізованої вченої ради Д 26.452.05 в Інституті педагогіки НАПН України із захисту докторських дисертацій із спеціальності

13.00.02 – теорія та методика навчання (географія, хімія, біологія).

e-mail: geohim@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7354-5245>

УДК 372.891

КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЕКОНОМІКИ В ЛІЦЕЇ

Порушено актуальні питання щодо використання різноманітних сучасних методів навчання економіки в освітньому процесі ліцею. Проаналізовано проблеми, що пов'язані з методичними особливостями роботи вчителя економіки за різноманітними формами і засобами навчання під час проведення уроку економіки в ліцеї. Подано класифікаційну характеристику різних методів навчання, що мають активно та диференційовано застосовуватися в освітньому процесі з економіки. Методи презентації навчальної економічної інформації за характером пізнавальної діяльності учнів диференційовано на: пояснювальний, ілюстративний (інформаційний), репродуктивний (алгоритмічний), частково-пошуковий (евристичний) та дослідницький (науковий). У результаті дослідження значення шкільного навчального предмета «економіка» зроблено висновок щодо посилення ефективності методів навчання для формування в учнів ліцею ключових компетентностей із підприємливості та фінансової грамотності.

Ключові слова: методи навчання, методика навчання та викладання економіки, освітній процес з економіки в ліцеї, ліцей, учні ліцею, пізнавальна діяльність учнів ліцею.

Постановка проблеми. Система освіти України потребує кардинальних змін. Особливо це стосується змісту освіти. Важливі зміни, запропоновані Міністерством освіти і науки України у змісті Державного стандарту базової загальної середньої освіти, спрямовані на формування нових навичок в учнів для поглиблення їх спеціалізації з метою фахового затребування на ринку праці [1]. Проте не розв'язаними залишаються проблеми економічної освіти в гімназії та ліцеї України, що в епоху глобалізації є вкрай актуальними.

У 2017/2018 навчальному році набрали чинності зміни до навчальних програм, де економіка представлена тільки на профільному рівні навчання, а відсутність із цього предмета зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) робить його неprestижним серед інших шкільних предметів. Утім, навчання економіки на профільному рівні дає можливість посилити рівень варіативності за рахунок курсів за вибором [2].

У переліку ключових компетентностей Нової української школи є фінансова грамотність та підприємливість [3]. А відтак, виникає риторичне запитання: яка предметна шкільна дисципліна впорається з формуванням в учнів цих компетентностей краще, ніж економіка? Для того щоб з'ясувати зазначені проблеми, науковцями відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України в 2019 р. було проведено всеукраїнське дослідження з метою з'ясування значення шкільного навчального предмета «економіка» серед учнів, їхніх батьків та вчителів [4, с. 12].

Зараз економіка як навчальний предмет розглядає методологічну проблему, що має усунути суперечність між уявленням учнів про економіку як науку, що містить інформацію про різноманіття економічного й суспільного життя, та реального предмету вивчення, який навчає складних економічних моделей ведення господарства, охоплює велику кількість економічних наукових понять, термінів, законів, економічних моделей тощо.

Економічна освіта в сучасних закладах загальної середньої освіти (ЗССО) потребує від учителя обрання оптимальних методів навчання для формування теоретичних наукових знань, у результаті набуття яких учні одержать певну фахову, а в нашому випадку – предметну економічну компетентність, у складі якої є підприємливість та фінансова грамотність.

Методика навчання, як і вся дидактика, переживає складний період розвитку. Відбувається трансформація системи освіти [5, с. 23]. Створюються нові концепції, стандарти, в яких відображаються не лише зміст, а й вимоги до результатів навчання. У цих умовах ускладнюється соціально-професійне призначення вчителя, виникає певний запит на його методичну майстерність, здатність креативно ставитись до організації навчального процесу, втілювати перехід від освіти пам'яті до освіти мислення й діяльності.

У методиці навчання економіки сконцентрувалося доволі багато проблемних питань, які потребують фахових досліджень. Серед них проблема осучаснення та модернізації методів, засобів і форм організації освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Європейська комісія розробляє ініціативи, які спрямовані на сприяння розвитку європейського освітнього простору і відображають прагнення Комісії дати всім молодим людям кращу освіту і професійну підготовку та знайти роботу по всьому континенту [6].

Всі держави – члени ЄС зацікавлені в тому, щоб задіяти весь потенціал освіти і культури як рушійної сили для створення робочих місць, економічного зростання та соціальної справедливості, а також як засобу для відчуття європейської ідентичності в усьому її різноманітті [7].

Про міжпредметні аспекти впровадження інноваційних педагогічних технологій і методів навчання економіки йдеться у працях багатьох учених, які досліджують сучасні проблеми відображення у змісті й технологіях навчання глобальних тенденцій європейського освітнього простору в контексті регіональних потреб забезпечення економічної якості та співробітництва країн ЄС щодо професійної підготовки фахівців у міжнародному інтегрованому освітньому просторі, покращання зайнятості й трудової мобільності молоді засобами освітніх методів і технологій.

Водночас зазначимо, що само по собі економічне навчання, навіть у контексті глобальної компетентності, є недостатнім для ініціативної професійної самореалізації випускника ліцею в мультимодальному цифровому світі. Інтегративним компонентом, який забезпечує передумови реалізації цієї мети, є формування підприємницької компетентності, у тому числі глобальної, що виступає міждисциплінарним завданням, у розв'язанні якого взаємодіють вчителі різних галузей знань (економіки, географії, історії, екології, права, психології особистості, психології діяльності, педагогіки, дидактики тощо).

На нашу думку, для формування підприємливості та фінансової грамотності випускника ліцею необхідний підприємливий, творчий, ініціативний вчитель, котрий сприяє реалізації взаємодії загальної і підприємницької культури в економічній підготовці учнів для формування в них знань з економіки, а для цього він (учитель) має володіти сучасними компетентнісно орієнтованими методами навчання економіки.

У роботі «Методика викладання економіки» дослідниця О. В. Аксьонова [8, с. 3] наголошує на необхідності удосконалення процесу навчання економіки в Україні, що потребує розроблення стратегії і тактики викладання цього предмета в закладах освіти на засадах національної концепції економічної освіти.

Основною метою економічної освіти ми вважаємо формування в учнів економічного мислення, а її результатом – економічно обґрунтовану практичну діяльність, що визначається рівнем економічної компетентності.

Здійснений аналіз фахової літератури підтвердив, що проблему формування ключових компетентностей через шкільний курс економіки досліджено недостатньо, а з огляду на те, що цей предмет представлений тільки на профільному рівні навчання, на жаль, ставлення до нього з боку учнів відповідне. Але проведене нами дослідження показало значну увагу до цього предмета батьків учнів ліцею, що відобразилось у профорієнтаційній роботі. А через посилення варіативності можна збільшити кількість курсів за вибором і таким чином сформувати в учнів ліцею підприємницьку й фінансову компетентності, орієнтуючи їх на вибір майбутньої професії, що буде пов'язана з економічною складовою.

Метою статті є узагальнення науково-методичного досвіду з різноманітних методів навчання та запропоновано сучасну компетентнісно орієнтовану методику навчання економіки в ліцеї.

Виклад основного матеріалу дослідження Метод навчання в дидактиці розглядається як спосіб оснащення учня знаннями, вміннями, навичками. Метод передбачає спільну діяльність учителя і учнів [9, с. 8]. Методи навчання сприяють формуванню знань і вмінь для оптимального використання в процесі навчання, а також подальшого удосконалення. Методи навчання економіки об'єднують в класифікаційні групи. Згідно з дидактикою класифікацію використовують для конструювання, відбору й оцінювання ефективності методів навчання, що підкреслює її значний науковий і практичний зміст [10, с. 53].

За характером пізнавальної діяльності учнів методи диференціюються на пояснювально-ілюстративний (інформаційний), репродуктивний (алгоритмічний), частково-пошуковий (евристичний), дослідницький (науковий), метод проблемного викладу [11, с. 72].

Окремі деталі методу, його складові частини називаються методичними прийомами [12, с. 52–53]. Наприклад, метод роботи зі статистичною інформацією передбачає вироблення вмінь аналізувати та порівнювати її.

Часто метод може відігравати роль прийому й навпаки. Так, пояснення виступає методом тоді, коли вчитель використовує його для вивчення нового матеріалу, і прийомом, коли викладач пояснює план дії, а учні виконують роботу самостійно [13, с. 42].

Під час здійснення етапів з метою забезпечення наочності застосовуються різні засоби навчання. До позитивних ознак цього методу належить те, що вчитель має можливість точно спланувати перебіг уроку, відібрати найяскравіший додатковий матеріал, викладати власні думки послідовно. Недоліком методу є неможливість активізувати самостійну пізнавальну діяльність учнів. З дидактики відомо, що процес навчання відбувається ефективно за умови активізації мислення учнів. Інформаційний метод не несе в собі такого, оскільки активна роль у навчанні належить вчителю.

Попри цей недолік, метод широко застосовується в навчанні економіки. Основні критерії його використання такі:

- в учнів немає базових економічних знань і вмінь, на які вчитель міг би спиратися під час вивчення нової теми з метою активізації їхніх пізнавальних процесів;
- матеріал уроку не передбачає теоретичного аналізу, під час його формуються емпіричні знання. Наприклад, на уроці вивчається історія перших економічних теорій.

До інформаційних методів належать лекція та обговорення. Метод навчання «лекція» є одним із найстаріших. Це процедура навчання, за допомогою якої вчитель прагне створити зацікавленість в учнів, впливати й стимулювати їх, залучити до навчання з використанням

словесного (вербального) повідомлення. Діяльність учнів полягає в слуханні та записах. Є дві форми методу лекції:

- лекція, де відбувається формальний зв'язок між вчителем й учнями;
- неформальна лекція, де комунікація є двосторонньою, тобто від учителя до учнів та від учнів до вчителя.

Під час вивчення економіки в ліцеї формальна лекція є доцільнішою, оскільки забезпечує вчителя зворотним зв'язком від учнів.

Деякі вчителі економіки, виправдовуючи використання методу лекції в ЗССО, пояснюють його переваги такими умовами:

- при поданні важливого й часто складного навчального матеріалу, що важкодоступний для сприйняття, вчитель доповнює хорошою дикцією, голосом, правильною вимовою, відповідною інтонацією, мімікою, жестами;

- збільшена компетентність вчителя вимагає під час застосування методу лекції вжиття заходів, щоб гарантувати не пасивність учнів, а їх обізнаність із навчальним матеріалом; для цього необхідно їх озброїти роздавальним матеріалом (handout) [14, с. 54];

- під час лекції вчитель має доброзичливий погляд і вигляд та не відволікається на характеристику та зауваження учням;

- лекцію варто супроводжувати іншими методами: аудіовізуальними, наочними, ілюстративними, динамічними та ін.

Стосовно такого методу навчання, як обговорення, то він визначається в усній взаємодії між людьми, що складається із поставлення питання і надавання розгорнутої відповіді, які не можна прочитати в підручнику. Крім того, метод передбачає активну участь учнів. Застосування методу обговорення доцільне для навчання, коли тема вимагає потоку інформації й ідей від вчителя до учнів, від учнів до вчителя або від учня до учня.

Репродуктивний метод використовується з метою навчання учнів застосування знань і вмінь в аналоговій навчальній ситуації. Характерною рисою цього методу є те, що вчитель організовує діяльність учнів, пропонуючи завдання, алгоритм виконання яких їм відомий. Виконання завдань такого типу, як правило, пов'язане з дотриманням певних інструкцій.

Формування загальних економічних понять здійснюється через їх поступову деталізацію й уточнення.

Робота за типовими планами скеровує мисленнєву діяльність учнів, закріплюючи практичні вміння. Репродуктивний метод, на відміну від пояснювально-ілюстративного, припускає активну роботу учнів у освітньому процесі. Але їх мисленнєва діяльність обмежена типовим взірцевим планом і мислення учнів стає регламентованим, тому пояснити незайомі для себе явища вони не зможуть.

Завдання частково-пошукового методу – наблизити учнів до творчої діяльності. Метод припускає використання в незнайомій ситуації набутих знань і вмінь. Діяльність учителя полягає в розбитті головного завдання на декілька питань чи завдань для досягнення кінцевої мети.

Зауважимо, що під час виконання цієї роботи учні систематизували власні знання і тому вийшли на якісно новий для себе рівень знань. Таким чином, частково-пошуковий метод підвищує пізнавальну активність учнів. Але процес їх мислення залишається в межах раніше набутих знань. Нові знання і вміння за допомогою цього методу не набуваються.

Визначальна мета дослідницького методу – спонукати учнів до самостійного набуття нових знань і вмінь. Функція вчителя, котрий застосовує цей метод, зводиться до визначення завдання, для виконання якого школярам не вистачає наявних знань. Тим самими створюється ситуація пошуку, коли учні відчувають конфлікт між змістом завдання і власним теоретичним арсеналом та прикладними навичками. Під час пошуку учні набуватимуть нових знань та вмінь.

Основні цілі проблемного викладу – наближення до процесу наукового розміркування. Проблемно викладаючи матеріал, учитель тим самим показує взірець вирішення проблеми.

Його діяльність полягає в тому, що він сам формулює проблему і пояснює перебіг власних думок. Діяльність учнів при цьому спрямована на ознайомлення з етапами розв'язання проблеми і її усвідомленням.

Великого значення цей метод набуває під час вивчення проблем, що виникають у тріаді «природа – людина – суспільство». Учитель може продемонструвати діалектичні суперечності в цій системі, показуючи приклад наукового аналізу проблеми і формулюючи в учнів вміння аналізувати атрибути взаємодії господарської діяльності людини і природи, визначати екологічні проблеми і знаходити шляхи їх вирішення.

У методиці навчання економіки відома класифікація методів навчання за джерелами економічних знань, а саме: вербальні, або словесні (розповідь, пояснення, лекція, бесіда); наочні, або предметні (підручник, кінострічки, діафільми, діапозитиви, мультимедійне обладнання, картини, таблиці, схеми, діаграми); практичні, або прикладні (комп'ютерні програми, моделі, демонстрування досліджень, екскурсії на підприємства).

З традиційних для наукової економіки методів в економічній освіті широко використовується метод порівняння. Порівняння за аналогом дає змогу учням виявляти певні закономірності в розміщенні галузей економіки.

Економічна освіта значну увагу приділяє соціальним питанням, у ній представлені матеріали, які характеризують комплекс за виробництвом товарів споживання і сфери послуг, організацію відпочинку людей. Водночас, попри те, що економічна освіта запозичила в наукової економіки окремі методи дослідження, між ними намітився певний розрив: не зважаючи на те, що учні вивчають економіку протягом одного року, вони мають незначний багаж теоретичних знань і практичних вмінь.

Останнім часом у педагогічний лексикон увійшло поняття «технологія навчання». Поняття навчальної технології в економічній освіті перебуває у стадії формування. У педагогічній літературі ми можемо побачити його психолого-педагогічне обґрунтування та численні тлумачення.

Поняття «технологія» походить від двох грецьких понять *techno* – майстерність і *logos* – слово, вчення, поняття й означає сукупність способів впливу на сировину, матеріали або напівфабрикати відповідними знаряддями виробництва [15]. Це поняття належить до епохи розквіту науки і техніки кінця XIX – початку XX ст. У педагогіці спроби перенести поняття «технологія» на освітній процес здійснюються вже упродовж майже ста років. Перша половина XX ст. характеризувалась розробками із застосуванням технічних приладів і автоматизованих систем у навчанні, а друга – кардинальним перетворенням самого навчального процесу, побудовою його за принципами виробничого процесу з обов'язковим підвищенням ефективності й досягненням учнями запланованих результатів. Усі технології можна поділити на дві групи: промислові та соціальні. Технології в освіті належать до соціальних, у яких початковим і кінцевим об'єктом впливу є людина, а основними параметрами, що зазнають змін, – одна або кілька її якостей. Щоб відокремити соціальні технології від промислових, пов'язаних із виробництвом певного матеріального продукту, до наукової літератури був уведений термін «педагогічна технологія», що є неточним перекладом англійського словосполучення «an educational technology» – «освітня технологія» [11, с. 77]. Поняттям «педагогічна технологія» можна було б користуватись, якби воно не застосовувалось так широко і невизначено. Річ у тім, що під педагогічною технологією розуміють прийоми роботи вчителя в галузі як навчання, викладання та виховання. У зарубіжній педагогіці значення цього поняття відрізняється від того, яке зазвичай застосовується у вітчизняній педагогічній літературі, й обмежується лише навчанням. Виходячи з понять «освіта» і «навчання», думку про технології можна розвинути й далі.

На погляд професора В. П. Корнєєва, якщо розуміти поняття «освіта» докладніше, гнучкіше щодо конкретнішого поняття «навчання», то можна визначити ієрархію між ними, дидактична (навчальна) технологія є складовою «педагогічної технології» [16]. Таким

чином, поняття «педагогічна технологія» трансформувалось від початкового уявлення про педагогічні технології як навчання за допомогою технічних засобів до поняття про педагогічну технологію як про системне й послідовне втілення в практику будь-якого рангу заздалегідь спроектованого навчально-виховного процесу. Є велика кількість означень поняття «педагогічна технологія».

Наведемо найвідоміші з них:

1. Педагогічна технологія – системний метод утворення, застосування і визначення всього процесу викладання та засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти (ЮНЕСКО).

2. Педагогічна технологія – науково обґрунтований за допомогою діагнозу і прогнозування варіант дидактичної системи заходів, яка діє на оптимальне проектування та конструювання навчального процесу й гарантує досягнення запланованих результатів навчання, виражених діями учнів. Остання дефініція найбільше відповідає суті навчальної технології, головною метою якої є навчання.

На наш погляд, з огляду на сучасні підходи до навчання економіки в Україні та за її межами, слід дати таке визначення поняття «педагогічна технологія»: алгоритмізована система застосування дидактичних інструментів (методів, методичних прийомів, форм та засобів навчання), спрямована на досягнення запрограмованого результату, яка може бути відтворена в освітній діяльності. Специфіка освітньої технології полягає в конструюванні такого освітнього процесу, який гарантує обов'язкове досягнення поставленої мети, запрограмованого навчального результату.

Учителі економіки дедалі частіше стали звертатися до технології проектної діяльності. Зміст цієї технології полягає в досягненні дидактичної мети за допомогою детального опрацювання обраної проблеми, в організації дослідницької діяльності учнів. Таким чином, у професійній діяльності вчителя завжди є простір для пошуку, педагогічної творчості, і вже не на рівні традиційної методики, а на наступному –технологічному рівні.

Особистість учня перебуває в центрі всього навчального процесу, що вимагає від учителя переосмислення цілей і задач сучасного уроку економіки з позиції учня. Тому виникає необхідність ставити учня в позицію дослідника, вчити його спостерігати за ситуаціями у суспільстві, аналізувати оточення й події, які відбуваються навколо, вміти їх узагальнювати, прогнозувати, при цьому самому не загубитися у швидкоплинному суспільстві.

Мета освітньої економіки – інтегрувати гуманітарні, соціальні, природні знання, які необхідні при формуванні на їх підставі таких умінь і навичок, які б стали в пригоді випускникові упродовж подальшого дорослого життя, формували економічну культуру, економічне і екологічне мислення, створювали гармонію у відносинах між людиною, природою і суспільством. Активізація пізнавальної діяльності учнів – одна з головних умов свідомого засвоєння ними освітнього економічного матеріалу.

Концепція економічної освіти в Україні обґрунтовує необхідність і важливість запровадження та розвитку економічної освіти на різних освітніх рівнях для формування світогляду, економічного мислення, економічної поведінки наступних генерацій у сучасних та нових умовах господарювання [17].

З огляду на те, що найголовнішим в економічній науці є вивчення поведінки людини в повсякденному побутовому житті та професійній діяльності, пов'язаної з досягненням певного рівня добробуту, реакції на стимули до праці тощо, економіку слід викладати під кутом зору економічно активної людини, котра одночасно відіграє роль різних економічних суб'єктів (виробника й споживача, співвласника і найманого працівника, керівника та підлеглого, покупця й продавця), як члена первинної економічної ланки в суспільстві (родини), як члена виробничого колективу, як громадянина держави, що бере участь у міжнародному економічному обміні, тощо.

Основне завдання всіх ступенів неперервної економічної освіти – не стільки передання накопичених у цій галузі знань, умінь, навичок, цінностей, скільки розвиток здібностей

самостійно діяти, приймати рішення в умовах динамічного економічного середовища. Освіта завжди була і буде найважливішим фактором управління будь-якими змінами. Сучасні знання, інтелект, компетентність стали найбільш вартісним товаром.

В Україні існують різні форми здобуття економічної освіти: економічні години в гімназіях, економічні класи в ліцеї; бізнес-школи для учнів 8–11-х класів, факультативи та курси за вибором, бізнес-освіта тощо. Діють система державних и недержавних економічних університетів, різні курси та семінар-тренінги тощо, що в сукупності формують економічні компетентності в учнів, чие завдання – ефективно застосовувати їх в дорослій побутовій та професійній діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Перехід України на нові засади й механізми господарювання зумовлюють необхідність сформувати в кожного випускника ЗССО основи сучасної економічної термінології, що необхідна для використання в різних життєвих ситуаціях. Сучасні випускники ліцею, набуваючи суспільно необхідного рівня різноманітних знань, ознайомлюючись із капіталом національної культури, різними загальноосвітніми та світоглядними дисциплінами, отримують і знання з основ економіки, підприємницької діяльності, фінансової грамотності, менеджменту, маркетингу тощо. Нова українська школа покликана формувати, з-поміж іншого, в учнів якості майбутніх підприємців, комерсантів, банкірів, фермерів, фінансистів, управлінців. Економічне навчання в ліцеї має вирішувати в учнів проблему вибору професій і майбутньої сфери діяльності, але при цьому все одно учень має усвідомлювати, що він учасник великої економіки країни, в якій живе.

Проведений аналіз найрізноманітніших методів навчання, що застосовуються в шкільній освіті, та здійснена дослідно-експериментальна робота показали, що найефективнішими під час формування економічних знань в учнів ліцею є ті, які впливають на емоційно-чуттєву сферу та враховують комунікативно-діяльнісний принцип, а саме: творчий виклад навчального матеріалу через систему проблемних завдань, самостійну і практичну роботу, евристичну бесіду, пізнавальну гру, дослідницький метод.

Проте подальшого вивчення потребують питання відбору економічного навчального матеріалу, необхідне поглиблене вивчення шляхів удосконалення організації освітнього процесу на уроках економіки в ліцеї з метою розв'язання загальнопедагогічних та методичних проблем.

Використані джерела

- [1] Навчальна програма з економіки для старшої школи. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/...programi/navchalni-programi->.
- [2] Концепція Нової української школи. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://mon.gov.ua/tag/povaukrainska-shkola>.
- [3] Н. О. Гончарова, Т. Г. Назаренко, та О. О. Патрікеєва, «Економічна освіта в ЗССО. Дослідження», *Управління освітою*, № 8 (416), с. 12–15, 2019, [Електронний ресурс]. Доступно: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717443>
- [4] М. В. Вачевський, В. М. Мадзігон, та Н. М. Примаченко, *Основи економіки*. Навчальний посібник для учнів ліцеїв, коледжів, гімназій та загальноосвітніх шкіл 11-12 класів, Київ, Україна: Педагогічна думка, 2007.
- [5] «The Future of Jobs 2018: Centre for the New Economy and Society», [Електронний ресурс]. Доступно: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf
- [6] «COUNCIL RECOMMENDATION of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01)», [Електронний ресурс]. Доступно: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/>
- [7] О. В. Аксьонова, *Методика викладання економіки*. Навчальний посібник, Київ, Україна: КНЕУ, 1998.
- [8] С. У. Гончаренко, «Методика як наука», *Шлях освіти*, № 1, pp. 5-22, 2000.
- [9] Й. М. Гушулей, та І. М. Вітенко, *Загальна методика викладання основ економіки: Пробний навчальний посібник*, Тернопіль, Україна: Астон, 2004.
- [10] Т. Г. Назаренко, *Методика навчання географії в профільній школі: теорія і практика*: [монографія], Київ: Педагогічна думка, 2013, [Електронний ресурс]. Доступно: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9886>

- [11] С. І. Грицуленко, та ін., *Методика викладання економічних дисциплін*: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., Одеса, Україна: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2012.
- [12] К. І. Ковальова, та В. В. Ковальов, *Методика викладання економіки в школі*: навч. посіб, Київ: Видавництво Ліра-К, 2012.
- [13] Т. Г. Назаренко, «Дидактичні особливості методів навчання економіки в ліцеї», *Український педагогічний журнал*, № 2, pp. 51-58, 2018, [Електронний ресурс]. Доступно: <http://uej.undip.org.ua/products/2018/article1.php>
- [14] Словник іншомовних слів. За редакцією академіка АН УРСР О. С. Мельничука, Київ, Україна, 1985.
- [15] В. П. Корнєєв, *Технології навчання*, Харків, Україна: Вид. група «Основа», 2004.
- [16] О. М. Топузов, Т. Г. Назаренко, В. С. Яценко, та ін., *Концепція економічної освіти в гімназії та ліцеї України*, Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2019, [Електронний ресурс]. Доступно: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717475>

References

- [1] «Navchalna prohrama z ekonomiky dlia starshoi shkoly», [Online]. Available: <https://mon.gov.ua/...programi/navchalni-programi> [in Ukrainian]
- [2] «Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly», [Online]. Available: <https://mon.gov.ua/tag/novaukrainska-shkola> [in Ukrainian]
- [3] N. O. Honcharova, T. H. Nazarenko, та O. O. Patrikieieva, «Ekonomiczna osvita v ZZSO. Doslidzhennia», *Upravlinnia osvitoiu*, № 8 (416), s. 12–15, 2019, [Online]. Available: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717443> [in Ukrainian]
- [4] M. V. Vachevskiy, V. M. Madzhon, та N. M. Prymachenko, *Osnovy ekonomiky. Navchalnyi posibnyk dlia uchniv litseiv, koledzhiv, himnazii ta zahalnoosvitnikh shkil 11-12 klasiv*, Kyiv, Ukraina: Pedahohichna dumka, 2007. [in Ukrainian]
- [5] «The Future of Jobs 2018: Centre for the New Economy and Society», [Online]. Available: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2018.pdf
- [6] «COUNCIL RECOMMENDATION of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01)», [Online]. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/>
- [7] O. V. Aksonova, *Metodyka vykladannia ekonomiky. Navchalnyi posibnyk*, Kyiv, Ukraina: KNEU, 1998. [in Ukrainian]
- [8] S. U. Honcharenko, «Metodyka yak nauka.» *Shliakh osvity*, № 1, pp. 5-22, 2000. [in Ukrainian]
- [9] I. M. Hushulei, та I. M. Vitenko, *Zahalna metodyka vykladannia osnov ekonomiky*: Probnyi navchalnyi posibnyk, Ternopil, Ukraina: Aston, 2004. [in Ukrainian]
- [10] T. H. Nazarenko, *Metodyka navchannia heohrafiiv v profilnii shkoli: teoriia i praktyka*: [monohrafiia], Kyiv: Pedahohichna dumka, 2013, [Online]. Available: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9886> [in Ukrainian]
- [11] S. I. Hrytsulenko та in, *Metodyka vykladannia ekonomichnykh dystsyplyn*: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl., Odеса, Ukraina: ONAZ im. O.S. Popova, 2012. [in Ukrainian]
- [12] K. I. Kovalova, та V. V. Kovalov, *Metodyka vykladannia ekonomiky v shkoli*: navch. posib, Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K, 2012. [in Ukrainian]
- [13] T. H. Nazarenko, «Dydaktychni osoblyvosti metodiv navchannia ekonomiky v litsei.» *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, № 2, pp. 51-58, 2018, [Online]. Available: <http://uej.undip.org.ua/products/2018/article1.php> [in Ukrainian]
- [14] Slovnyk inshomovnykh sliv. Za redaktsiieiu akademika AN URSR O. S. Melnychuka, Kyiv, Ukraina, 1985. [in Ukrainian]
- [15] V. P. Kornieiev, *Tekhnolohii navchannia*, Kharkiv, Ukraina: Vyd. hrupa «Osnova», 2004. [in Ukrainian]
- [16] O. M. Topuzov, T. H. Nazarenko, V. S. Yatsenko, та in., *Kontseptsiiia ekonomichnoi osvity v himnazii ta litsei Ukrainy*, Kyiv: TOV «KONVI PRINT», 2019, [Online]. Available: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717475> [in Ukrainian]

Татьяна Назаренко, доктор педагогических наук, старший научный сотрудник, заведующая отделом обучения географии и экономики Института педагогики НАПН Украины, г. Киев, Украина.

КОМПЕТЕНТНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ЭКОНОМИКИ В ЛИЦЕЕ

Поставлены актуальные вопросы использования различных современных методов обучения экономики в образовательном процессе лицея. Проанализированы проблемы, связанные с методическими особенностями работы учителя экономики согласно разным формам и средствами обучения при проведении урока экономики в лицее. Приведена классификационная характеристика различных методов обучения, которые должны активно и дифференцированно применяться в образовательном процессе по экономике. Методы презентации учебной экономической информации по характеру познавательной деятельности учащихся дифференцированы на: пояснительный, иллюстративный (информационный), репродуктивный (алгоритмический), частично-поисковый (эвристический) и исследовательский (научный). В результате исследования значения школьного учебного предмета «экономика» сделан вывод об усилении эффективности методов обучения для формирования у учащихся лицея ключевых компетентностей по предприимчивости и финансовой грамотности.

Ключевые слова: методы обучения, методика обучения и преподавания экономики, образовательный процесс по экономике в лицее, лицей, учащиеся лицея, познавательная деятельность учащихся лицея.

Tetiana Nazarenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Head of the Department of Teaching Geography and Economics, Institute of Pedagogy NAPN of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

COMPETENCE-ORIENTED METHODS OF ECONOMIC TRAINING AT LYCEUM

The author of the article, exploring the importance of the school subject “Economics”, concludes that it is necessary to strengthen teaching methods to form key competences in entrepreneurship and financial literacy among high school students.

The content of the article raises topical issues of using various modern teaching methods in the educational process in economics at Lyceum. The researcher analyzed the problems associated with the methodological features of the work of the teacher of economics in various forms and means of training during a lesson in economics at Lyceum. A classification characteristic of various teaching methods is presented, which should be actively and differentially applied in the educational process in economy. The classification of methods by the nature of the cognitive activity of students is differentiated into: explanatory, illustrative (informational), reproductive (algorithmic), partially search (heuristic) and research (scientific) methods for presenting educational economic information.

The new Ukrainian school is intended to form in students quality of future entrepreneurs, merchants, bankers, farmers, managers. Economic education at lyceum should solve the problem of the students' choice of professions and future sphere of activity, but at the same time the student should be aware that he/she is a participant of the big economy of the country in which he/she lives.

The analysis of the various teaching methods used in school education and the experimental work have shown that the most effective in the formation of economic concepts in students of lyceum are those that affect the emotional and sensual sphere and take into account the communicative-activity principle, namely: creative presentation of educational material through a system of problematic tasks, independent and practical work, heuristic conversation, cognitive game, research method.

However, further study requires the selection of economic educational material, requires in-depth study of ways to improve the organization of the educational process in economics lessons at lyceum in order to solve general pedagogical and methodological problems.

Key words: teaching methods; methods of teaching economics; the educational process in economics at school; lyceum; students of lyceum, cognitive activity of students of lyceum.